ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ
ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Βρυξέλλες, 26.9.2019
COM(2019) 560 final

ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

για την εφαρμογή της οδηγίας 2013/48/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του και με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Ιστορικό

Η οδηγία 2013/48/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του και με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας[1] («οδηγία») είναι η τρίτη πράξη που εγκρίθηκε στο πλαίσιο του χάρτη πορείας για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες («χάρτης πορείας»[2]). Στις 11 Δεκεμβρίου 2009 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εξέφρασε την ικανοποίησή του για τον χάρτη πορείας και τον κατέστησε μέρος του προγράμματος της Στοκχόλμης, που επιδιώκει να εξασφαλίσει μια ανοικτή και ασφαλή Ευρώπη, που εξυπηρετεί και προστατεύει τους πολίτες[3].

Η ΕΕ έχει εκδώσει έξι οδηγίες στον τομέα αυτόν: την παρούσα οδηγία, καθώς και οδηγίες σχετικά με τα δικαιώματα διερμηνείας και μετάφρασης[4]· σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης[5]· για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και για το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας[6]· σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις για τα παιδιά[7] και σχετικά με τη δικαστική αρωγή[8]. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει ήδη υποβάλει εκθέσεις εφαρμογής σχετικά με τις οδηγίες που αφορούν τα δικαιώματα διερμηνείας και μετάφρασης και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης[9].

Στόχος των έξι αυτών οδηγιών είναι να συμβάλουν στον γενικό στόχο της αύξησης της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών μέσω της καλύτερης εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, που είναι ο ακρογωνιαίος λίθος του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης της ΕΕ. Οι οδηγίες επιτυγχάνουν τον στόχο αυτόν, αφενός, παρέχοντας κοινά ελάχιστα πρότυπα για τα δικονομικά δικαιώματα σε όλες τις ποινικές διαδικασίες και, αφετέρου, καθιστώντας δυνατή τη συνεπέστερη εφαρμογή του δικαιώματος αμερόληπτου δικαστηρίου (δίκαιης δίκης), όπως ορίζεται στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ[10]) καθώς και στο άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

---

[1] ΕΕ L 294 της 6.11.2013, σ. 1.

[2] Ψήφισμα του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, για έναν οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες, ΕΕ C 295 της 4.12.2009, σ. 1.

[3] ΕΕ C 115 της 4.5.2010, σ. 1.

[4] Οδηγία 2010/64/ΕΕ σχετικά με τα δικαιώματα διερμηνείας και μετάφρασης κατά την ποινική διαδικασία, ΕΕ L 280 της 26.10.2010, σ. 1.

[5] Οδηγία 2012/13/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, ΕΕ L 142 της 1.6.2012, σ. 1.

[6] Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, ΕΕ L 65 της 11.3.2016, σ. 1.

[7] Οδηγία (ΕΕ) 2016/800 σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, ΕΕ L 132 της 21.5.2016, σ. 1.

[8] Οδηγία (ΕΕ) 2016/1919 σχετικά με τη δικαστική αρωγή για υπόπτους και κατηγορουμένους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και για καταζητουμένους σε διαδικασίες εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, ΕΕ L 297 της 4.11.2016, σ. 1· διορθωτικό: ΕΕ L 91 της 5.4.2017, σ. 40.

[9] COM(2018) 857 final και COM(2018) 858 final.

[10] ΕΕ C 326 της 26.10.2012, σ. 392.

1.2. Σκοπός και κύρια στοιχεία της οδηγίας

Η οδηγία ασχολείται με το δικαίωμα των υπόπτων και των κατηγορουμένων να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο, ανεξάρτητα από το αν έχουν στερηθεί την ελευθερία τους. Ασχολείται επίσης με το δικαίωμά τους να επικοινωνούν με την οικογένειά τους, με τους συγγενείς τους, με άλλα τρίτα πρόσωπα και με τις προξενικές αρχές, όταν στερούνται την ελευθερία τους. Συγχωνεύει δύο μέτρα, που αρχικά προτάθηκαν ως δύο χωριστές προτάσεις στον χάρτη πορείας: i) το δικαίωμα λήψης νομικών συμβουλών (μέρος του μέτρου Γ του χάρτη πορείας)· και ii) το δικαίωμα επικοινωνίας με συγγενείς, εργοδότες και προξενικές αρχές (Μέτρο Δ του χάρτη πορείας).

Η οδηγία καθορίζει ελάχιστα πρότυπα για όλους τους υπόπτους και τους κατηγορουμένους εντός της ΕΕ, ανεξαρτήτως του νομικού τους καθεστώτος, της ιθαγένειας ή της εθνικότητάς τους. Έχει σχεδιαστεί κατά τρόπον ώστε να συμβάλει στην αποφυγή περιπτώσεων κακοδικίας και στη μείωση του αριθμού των ασκούμενων προσφυγών. Τα δικαιώματα που παρέχονται στην οδηγία ισχύουν τόσο σε ποινικές διαδικασίες όσο και σε διαδικασίες εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

Ένας άλλος σημαντικός λόγος για τη θέσπιση κοινών ελάχιστων κανόνων στον τομέα αυτόν είναι ότι μπορεί να αυξήσει την εμπιστοσύνη των κρατών μελών στα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης των άλλων κρατών μελών. Προς τούτο, βασίζεται στα δικαιώματα που προβλέπονται, π.χ., στα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και επιδιώκει την προαγωγή τους.

Η οδηγία θεσπίζει τα ακόλουθα δικαιώματα:

- το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο (άρθρα 3, 4, 8, 9 και 10)·
- το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας (άρθρο 5, άρθρο 8 και άρθρο 10 παράγραφος 3)·
- το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτους κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας (άρθρο 6 και άρθρο 10 παράγραφος 3)·
- το δικαίωμα επικοινωνίας με τις προξενικές αρχές (άρθρο 7 και άρθρο 10 παράγραφος 3).

Όσον αφορά το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, μετά την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση *Salduz*[11], αρκετά κράτη μέλη άρχισαν ήδη να προσαρμόζουν τη νομοθεσία τους πριν από την έναρξη ισχύος της οδηγίας. Η οδηγία λαμβάνει υπόψη τη νομολογία αυτή σε ορισμένες διατάξεις. Σε ορισμένα κράτη μέλη χρειάστηκαν περαιτέρω προσαρμογές της νομοθεσίας λόγω του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας, που καλύπτει επίσης ρητά τους υπόπτους και τους κατηγορουμένους οι οποίοι δεν έχουν στερηθεί την ελευθερία τους (άρθρο 2 παράγραφος 1 της οδηγίας)· αυτό ισχύει ιδίως για τις διατάξεις που αφορούν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο.

1.3. Αντικείμενο της παρούσας έκθεσης εφαρμογής

Η εφαρμογή της οδηγίας αξιολογήθηκε σύμφωνα με το άρθρο 16, που επιβάλλει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή την υποχρέωση να υποβάλει έως τις 28 Νοεμβρίου 2019 έκθεση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, στην οποία θα αξιολογείται κατά πόσον τα κράτη μέλη έχουν λάβει τα αναγκαία μέτρα για να συμμορφωθούν με την οδηγία.

[11] ΕΔΔΑ *Salduz κατά Τουρκίας*, αίτηση αριθ. 36391/02.

Η περιγραφή και η ανάλυση στην παρούσα έκθεση βασίζονται κυρίως στις πληροφορίες που παρείχαν τα κράτη μέλη, οι οποίες συμπληρώθηκαν από δημοσιευμένες μελέτες που πραγματοποιήθηκαν: i) από τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης[12]· ή ii) από εξωτερικούς ενδιαφερόμενους φορείς που αξιολογούν την εφαρμογή των οδηγιών περί δικονομικών δικαιωμάτων με τη χρήση επιχορηγήσεων του προγράμματος Δικαιοσύνης[13]. Οι πληροφορίες που συλλέγονται από στοιχεία που διαβιβάζουν πολίτες της ΕΕ στην Επιτροπή επιβεβαιώνουν συχνά τα στοιχεία αυτά.

Η έκθεση εστιάζεται στα μέτρα που έχουν λάβει μέχρι στιγμής τα κράτη μέλη για την εφαρμογή της οδηγίας. Αξιολογεί κατά πόσον τα κράτη μέλη εφάρμοσαν την οδηγία εντός της προβλεπόμενης προθεσμίας και κατά πόσον η εθνική νομοθεσία επιτυγχάνει τους στόχους και πληροί τις απαιτήσεις της οδηγίας.

2. ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Σύμφωνα με το άρθρο 15 της οδηγίας, τα κράτη μέλη έπρεπε να μεταφέρουν την οδηγία στο εθνικό τους δίκαιο έως τις 27 Νοεμβρίου 2016. Κατά τη λήξη της περιόδου μεταφοράς, εννέα κράτη μέλη δεν είχαν κοινοποιήσει στην Επιτροπή τη λήψη των απαραίτητων μέτρων: Βουλγαρία, Κύπρος, Γερμανία, Ελλάδα, Γαλλία, Κροατία, Λουξεμβούργο, Σλοβενία και Σλοβακία. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή αποφάσισε, τον Ιανουάριο του 2017, να κινήσει διαδικασία παράβασης, δυνάμει του άρθρου 258 της ΣΛΕΕ, κατά των εννέα αυτών κρατών μελών για μη κοινοποίηση των μέτρων μεταφοράς στο εθνικό τους δίκαιο. Στο μεταξύ, όλα τα κράτη μέλη έχουν κοινοποιήσει την πλήρη μεταφορά της οδηγίας στο εθνικό τους δίκαιο. Οι διαδικασίες παράβασης βρίσκονται ακόμη σε εξέλιξη, καθώς δεν έχουν μεταφερθεί όλες οι διατάξεις της οδηγίας.

Κύριος στόχος της Επιτροπής είναι να διασφαλίσει ότι όλα τα κράτη μέλη θα μεταφέρουν τις απαιτήσεις της οδηγίας στο εθνικό τους δίκαιο, ώστε τα δικαιώματα που περιέχει να προστατεύονται σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η μεταφορά της οδηγίας αποτελεί προϋπόθεση για την ορθή αξιολόγηση του βαθμού στον οποίο τα κράτη μέλη έχουν λάβει τα απαιτούμενα μέτρα συμμόρφωσης μ' αυτήν.

---

[12] Μελέτη του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA), «*Δικαιώματα στην πράξη — Πρόσβαση σε δικηγόρο και δικονομικά δικαιώματα σε ποινικές και ευρωπαϊκές διαδικασίες σύλληψης*».

[13] Ειδικότερα:
TRAINAC Assessment, good practices and recommendations on the right to interpretation and translation, the right to information and the right of access to a lawyer in criminal proceedings, 2016, μελέτη που εκπονήθηκε από το Συμβούλιο των Δικηγορικών Συλλόγων και Νομικών Εταιρειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (CCBE) και το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα Νομικών (ELF)· Η έκθεση είναι διαθέσιμη στη διεύθυνση: http://europeanlawyersfoundation.eu/wp-content/uploads/2015/04/TRAINAC-study.pdf.
Inside Police Custody, 2014, με επικεφαλής του έργου το Πανεπιστήμιο του Μάαστριχτ· Η έκθεση είναι διαθέσιμη στη διεύθυνση: https://intersentia.be/nl/pdf/viewer/download/id/9781780681863_0/
Inside Police Custody 2, 2018, έργο που σχεδιάστηκε και υλοποιείται από το Irish Council for Civil Liberties (ICCL) σε συνεργασία με την Open Society Justice Initiative (OSJI)· Η έκθεση είναι διαθέσιμη στη διεύθυνση: https://www.fairtrials.org/sites/default/files/publication_pdf/Inside-Police-Custody-2-JUSTICIA-Comparative-Report.pdf
Right to a lawyer and to legal aid in criminal proceedings in five jurisdictions, 2018, με επικεφαλής του έργου τη Βουλγαρική Επιτροπή του Ελσίνκι (BHC)· Η έκθεση είναι διαθέσιμη στη διεύθυνση: https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/Right_to_lawyer_and_legal_aid_COMPARATIVE_REPORT_2018.pdf

Ο αντίκτυπος της οδηγίας περιορίζεται στον καθορισμό ελάχιστων κανόνων και, ως εκ τούτου, αφήνει τη δυνατότητα για διαφορές μεταξύ των εθνικών ποινικών δικονομικών κανόνων. Ωστόσο, επιβάλλει σαφείς υποχρεώσεις στα κράτη μέλη.

Η αξιολόγηση των εθνικών μέτρων εφαρμογής έχει εγείρει ορισμένα ζητήματα συμμόρφωσης σε πολλά κράτη μέλη. Τα σημαντικότερα ζητήματα είναι:

- το πεδίο εφαρμογής των δικαιωμάτων που προβλέπονται στην οδηγία: σε ορισμένα κράτη η ενεργοποίηση των δικαιωμάτων που προβλέπονται από την οδηγία απαιτεί επίσημη πράξη ή τα δικαιώματα αυτά μπορεί να μην εφαρμόζονται σε πρόσωπα που δεν έχουν στερηθεί την ελευθερία τους·
- η έκταση των πιθανών παρεκκλίσεων, ιδίως από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο·
- η παραίτηση από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο· και
- το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο κράτος μέλος έκδοσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

Αν δεν ληφθούν διορθωτικά μέτρα, οι αποκλίσεις αυτές ενδέχεται να περιορίσουν την αποτελεσματικότητα των δικαιωμάτων που προβλέπονται από την οδηγία. Η Επιτροπή θα λάβει κάθε κατάλληλο μέτρο για να διασφαλίσει τη συμμόρφωση με την οδηγία σε ολόκληρη την ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης, όπου απαιτείται, της κίνησης διαδικασιών παράβασης βάσει του άρθρου 258 της ΣΛΕΕ.

Σύμφωνα με τα άρθρα 1 και 2 του πρωτοκόλλου (αριθ. 22) σχετικά με τη θέση της Δανίας, η εν λόγω χώρα δεν συμμετέχει στην έκδοση της οδηγίας και δεν δεσμεύεται από αυτήν ούτε υπόκειται στην εφαρμογή της. Σύμφωνα με τα άρθρα 1 και 2 του πρωτοκόλλου (αριθ. 21) για τη θέση του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ιρλανδίας όσον αφορά τον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιρλανδία γνωστοποίησαν ότι δεν συμμετέχουν στην έκδοση και την εφαρμογή της οδηγίας. Ως εκ τούτου, η Δανία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιρλανδία δεν λαμβάνονται υπόψη στην αξιολόγηση που ακολουθεί.

3. ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΣΗΜΕΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

3.1. Αντικείμενο (άρθρο 1)

Το άρθρο 1 της οδηγίας ορίζει ότι η οδηγία θεσπίζει κανόνες σχετικά με τα δικαιώματα των υπόπτων και των κατηγορουμένων στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, καθώς και των προσώπων που υπόκεινται σε διαδικασίες εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, όσον αφορά την πρόσβαση σε δικηγόρο, την ενημέρωση τρίτου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας και την επικοινωνία με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας.

Τα κράτη μέλη διέθεταν ήδη νομοθεσία για τα εν λόγω δικαιώματα. Επομένως, η διαδικασία μεταφοράς αφορούσε κυρίως την τροποποίηση της τυχόν προϋφιστάμενης νομοθεσίας ή τη θέσπιση πιο ειδικής νομοθεσίας από τα κράτη μέλη. Ένα νέο στοιχείο συνίστατο σε διατάξεις σχετικά με το δικαίωμα διορισμού δικηγόρου στο κράτος μέλος έκδοσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης (άρθρο 10 παράγραφοι 4 και 5 της οδηγίας).

3.2. Πεδίο εφαρμογής (άρθρο 2)

Το άρθρο 2 της οδηγίας περιγράφει το πεδίο εφαρμογής της.

3.2.1. Πεδίο εφαρμογής — άρθρο 2 παράγραφοι 1 και 2

Το άρθρο 2 παράγραφος 1 της οδηγίας ορίζει ότι η οδηγία εφαρμόζεται σε υπόπτους ή σε κατηγορουμένους στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας από τη στιγμή που λαμβάνουν γνώση από τις αρμόδιες αρχές κράτους μέλους, μέσω επίσημης ειδοποίησης ή με άλλο τρόπο, ότι θεωρούνται ύποπτοι ή κατηγορούνται για την τέλεση αξιόποινης πράξης, ασχέτως αν έχουν στερηθεί την ελευθερία τους. Η οδηγία εφαρμόζεται μέχρι την ολοκλήρωση της διαδικασίας, ήτοι μέχρις ότου κριθεί οριστικά αν ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος τέλεσε την αξιόποινη πράξη, συμπεριλαμβανομένης, κατά περίπτωση, της επιμέτρησης της ποινής και της εκδίκασης τυχόν προσφυγής. Σύμφωνα με το άρθρο 2 παράγραφος 2 της οδηγίας, η οδηγία εφαρμόζεται επίσης σε πρόσωπα που υπάγονται στη διαδικασία του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης («εκζητούμενοι») από τον χρόνο σύλληψής τους στο κράτος μέλος εκτέλεσης.

Όσον αφορά το άρθρο 2 παράγραφος 1 της οδηγίας, τα περισσότερα κράτη μέλη δεν εξετάζουν συγκεκριμένα τη στιγμή κατά την οποία ένας ύποπτος ή κατηγορούμενος «έλαβε γνώση» της υπόνοιας ή της κατηγορίας, ούτε διευκρινίζουν ότι τα δικαιώματα που προβλέπονται από την οδηγία ισχύουν καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας. Ωστόσο, από τη συστηματική ανάλυση των διαφόρων σταδίων της ποινικής διαδικασίας στα αντίστοιχα εθνικά νομικά πλαίσια προκύπτει ότι πολλά κράτη μέλη φαίνεται να συμμορφώνονται. Ωστόσο, σε τέσσερα κράτη μέλη τα δικαιώματα που απορρέουν από την οδηγία εξαρτώνται από επίσημη πράξη. Αυτή η επίσημη πράξη αποτελεί επίσης την προϋπόθεση για την απόκτηση της ιδιότητας του υπόπτου ή του κατηγορουμένου. Σε μικρό αριθμό κρατών μελών, η νομοθεσία δεν είναι σαφής όσον αφορά τα πρόσωπα που δεν έχουν στερηθεί την ελευθερία τους.

Όσον αφορά το άρθρο 2 παράγραφος 2 της οδηγίας, η μεγάλη πλειονότητα των κρατών μελών έχει εφαρμόσει τα δικαιώματα που προβλέπονται στην οδηγία με την αναλογική εφαρμογή των γενικών ποινικών δικονομικών κανόνων στις διαδικασίες του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης (δηλ. αίτηση με τις απαραίτητες τροποποιήσεις). Ωστόσο, σε έξι κράτη μέλη το εθνικό δίκαιο δεν διασφαλίζει ότι όλα τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται από την οδηγία ισχύουν και για τις διαδικασίες του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Αυτό αποτελεί ένδειξη προβλημάτων μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο.

3.2.2. Μάρτυρες που καθίστανται ύποπτοι — άρθρο 2 παράγραφος 3

Το άρθρο 2 παράγραφος 3 της οδηγίας διευκρινίζει ότι η οδηγία εφαρμόζεται επίσης, υπό τους ίδιους όρους με τους προβλεπόμενους στο άρθρο 2 παράγραφος 1 της οδηγίας, σε πρόσωπα που δεν είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι αλλά τα οποία, κατά τη διάρκεια της εξέτασης από την αστυνομία ή άλλη αρχή επιβολής του νόμου, καθίστανται ύποπτοι ή κατηγορούμενοι.

Σχεδόν όλα τα κράτη μέλη συμμορφώθηκαν με την εν λόγω διάταξη. Ορισμένα κράτη μέλη μετέφεραν την οδηγία σχεδόν κατά γράμμα και αρκετά μνημονεύουν ρητά τη μεταβολή του δικονομικού καθεστώτος κατά τη διάρκεια της εξέτασης. Σε άλλα, η μεταφορά στο εθνικό δίκαιο είναι λιγότερο προφανής, αλλά μπορεί να συναχθεί από διατάξεις με ευρύ πεδίο εφαρμογής, που χορηγούν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο σε όλα τα μέρη της διαδικασίας και διασφαλίζουν ότι οι μάρτυρες έχουν δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά τη διάρκεια της εξέτασης. Στη νομοθεσία τεσσάρων κρατών μελών δεν εντοπίστηκαν ειδικοί κανόνες ως προς το σημείο αυτό.

3.2.3. Ήσσονος σημασίας παραβάσεις - άρθρο 2 παράγραφος 4

Το άρθρο 2 παράγραφος 4 της οδηγίας ορίζει ότι για ήσσονος σημασίας παραβάσεις η οδηγία εφαρμόζεται μόνο στη διαδικασία ενώπιον δικαστηρίου με δικαιοδοσία σε ποινικές υποθέσεις:

α. όταν το δίκαιο κράτους μέλους προβλέπει την επιβολή κύρωσης από αρχή πλην δικαστηρίου με δικαιοδοσία σε ποινικές υποθέσεις και για την επιβολή της εν λόγω κύρωσης υπάρχει δυνατότητα προσφυγής ή παραπομπής ενώπιον τέτοιου δικαστηρίου· ή
β. όταν δεν μπορεί να επιβληθεί ως ποινή η στέρηση της ελευθερίας.

Αυτή η διάταξη δεν θίγει το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη. Η διάταξη προσθέτει ότι, σε κάθε περίπτωση, η οδηγία εφαρμόζεται πλήρως όταν ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος έχει στερηθεί την ελευθερία του, ανεξάρτητα από το στάδιο της ποινικής διαδικασίας. Συνεπώς, η διάταξη αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία όσον αφορά το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο.

Η διάταξη αφορά τα κράτη μέλη στα οποία η εξέταση παραβάσεων ήσσονος σημασίας ανήκει στην αρμοδιότητα διοικητικών αρχών, της αστυνομίας ή δικαστηρίων που έχουν δικαιοδοσία σε μη ποινικά ζητήματα. Μόνο σε πέντε κράτη μέλη η νομοθεσία προβλέπει εξαίρεση από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο για ήσσονος σημασίας παραβάσεις. Σε αρκετά κράτη μέλη η νομοθεσία δεν προβλέπει ειδικό σύστημα για ήσσονος σημασίας παραβάσεις. Σε άλλα κράτη μέλη, όπου υπάρχει τέτοια ειδική νομοθεσία, η νομοθεσία αυτή είτε προβλέπει την αναλογική εφαρμογή των γενικών κανόνων της ποινικής δικονομίας είτε κατοχυρώνει τα δικαιώματα που προβλέπονται στην οδηγία στην ίδια τη νομοθεσία για τις παραβάσεις ήσσονος σημασίας. Ωστόσο, σε δύο κράτη μέλη που χρησιμοποιούν τη δεύτερη τεχνική, δεν διασφαλίζονται όλες οι εγγυήσεις που προβλέπονται στην οδηγία σε περιπτώσεις παραβάσεων ήσσονος σημασίας.

3.3. Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας (άρθρο 3)

Το άρθρο 3 παράγραφος 1 της οδηγίας ορίζει ότι οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο εντός προθεσμίας και κατά τρόπο που να επιτρέπει στους ενδιαφερομένους να ασκούν τα δικαιώματα υπεράσπισής τους πρακτικά και αποτελεσματικά.

3.3.1. Χρονικό πλαίσιο - άρθρο 3 παράγραφος 2

Σύμφωνα με το άρθρο 3 παράγραφος 2 και λαμβανομένης υπόψη της αιτιολογικής σκέψης 20 της οδηγίας, το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο πρέπει να παρέχεται στους υπόπτους και τους κατηγορουμένους χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση. Η οδηγία αναφέρεται σε ορισμένα χρονικά σημεία από τα οποία πρέπει να διασφαλίζεται το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, όποιο από τα δύο συμβεί πρώτο.

Ενώ δύο κράτη μέλη μετέφεραν τη διάταξη κατά γράμμα, η απαίτηση για χορήγηση του δικαιώματος «χωρίς αδικαιολόγητη» καθυστέρηση θα μπορούσε να συναχθεί από τρεις πηγές: i) διατάξεις που επισημαίνουν τον άμεσο χαρακτήρα του δικαιώματος ή τις πληροφορίες που το αφορούν· ii) το γεγονός ότι το δικαίωμα χορηγείται από τη στιγμή της απόκτησης της ιδιότητας του υπόπτου ή του κατηγορουμένου· ή iii) μέσω διατάξεων ευρύτερου πεδίου εφαρμογής, που διασφαλίζουν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας.

3.3.1.1. Δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο πριν από την εξέταση από την αστυνομία ή από άλλη αρχή επιβολής του νόμου ή δικαστική αρχή — άρθρο 3 παράγραφος 2 στοιχείο α)

Ορισμένα κράτη μέλη μετέφεραν με ακρίβεια στο εθνικό δίκαιο το άρθρο 3 παράγραφος 2 στοιχείο α) της οδηγίας. Ωστόσο, εννέα κράτη μέλη μετέφεραν τη διάταξη μόνο εν μέρει. Οι λόγοι που οδήγησαν ορισμένα από τα εν λόγω κράτη μέλη να μεταφέρουν μόνο εν μέρει στο εθνικό τους δίκαιο το άρθρο 2 παράγραφος 1 της οδηγίας επηρέασαν επίσης τη μεταφορά στο εθνικό δίκαιο του άρθρου 3 παράγραφος 2 στοιχείο α) (βλ. σημείο *3.2.1.*). Επιπλέον, σε δύο από τα εν λόγω κράτη μέλη, το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο δηλώνεται σαφώς μόνο κατά τη διάρκεια της εξέτασης και όχι πριν. Σε λίγα άλλα κράτη μέλη, υπάρχουν αμφιβολίες σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο πριν από την εξέταση, τουλάχιστον για ορισμένες κατηγορίες προσώπων. Σε ένα κράτος μέλος, αν το πρόσωπο έχει λάβει γραπτή πρόσκληση για εξέταση, τεκμαίρεται ότι έγινε επαφή με δικηγόρο πριν από την εξέταση.

3.3.1.2. Δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο όταν διενεργείται ερευνητική πράξη ή άλλη πράξη συλλογής αποδεικτικών στοιχείων σύμφωνα με το άρθρο 3 παράγραφος 3 στοιχείο γ) — άρθρο 3 παράγραφος 2 στοιχείο β)

Σημαντική πλειονότητα των κρατών μελών συμμορφώθηκε με τη διάταξη αυτή και δύο κράτη μέλη τη μετέφεραν κατά γράμμα. Σε άλλες περιπτώσεις, μπορεί να συναχθεί η ορθή μεταφορά της οδηγίας στο εθνικό δίκαιο, διότι η σχετική νομοθεσία είτε: i) αναφέρεται συγκεκριμένα στις πράξεις συλλογής αποδεικτικών στοιχείων που αναφέρονται στο άρθρο 3 παράγραφος 3 στοιχείο γ) της οδηγίας· είτε ii) διασφαλίζει το δικαίωμα μέσω διατάξεων με ευρύ πεδίο εφαρμογής που εξασφαλίζουν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο από την αρχή ή σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας ή με αναφορά σε κάθε ερευνητική πράξη. Ωστόσο, για έναν μικρό αριθμό κρατών μελών, οι λόγοι που οδήγησαν στη μερική μεταφορά του άρθρου 2 παράγραφος 1 της οδηγίας επηρέασαν επίσης τη μεταφορά στο εθνικό δίκαιο του άρθρου 3 παράγραφος 2 στοιχείο β) της οδηγίας (βλ. σημείο *3.2.1.*).

3.3.1.3. Δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση μετά τη στέρηση της ελευθερίας — άρθρο 3 παράγραφος 2 στοιχείο γ)

Σχεδόν όλα τα κράτη μέλη μετέφεραν τη διάταξη αυτή είτε μέσω της νομοθεσίας για τη στέρηση της ελευθερίας είτε μέσω μιας γενικής αρχής που διασφαλίζει το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας. Η πλήρης μεταφορά στο εθνικό δίκαιο είναι αμφισβητήσιμη μόνο όσον αφορά ένα κράτος μέλος στο οποίο το κριτήριο «χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση» δεν αναφέρεται σαφώς σε σχετική νομοθετική πράξη.

3.3.1.4. Δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, όταν τα άτομα έχουν κλητευθεί ενώπιον δικαστηρίου με δικαιοδοσία σε ποινικές υποθέσεις, εγκαίρως πριν παραστούν ενώπιον του εν λόγω δικαστηρίου — άρθρο 3 παράγραφος 2 στοιχείο δ)

Παρά το γεγονός ότι η νομοθεσία σε τρία κράτη μέλη ενδέχεται να στερείται σαφήνειας, ιδίως όσον αφορά τον απαιτούμενο χρόνο για την προετοιμασία της υπόθεσης, δεν προέκυψαν ειδικά ζητήματα μεταφοράς για τη διάταξη αυτή.

3.3.2. Περιεχόμενο του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο - άρθρο 3 παράγραφος 3

Το άρθρο 3 παράγραφος 3 της οδηγίας ορίζει τα στοιχεία που συνεπάγεται το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, δηλαδή περιγράφει το περιεχόμενο του δικαιώματος.

3.3.2.1. Κατ' ιδίαν συνάντηση και επικοινωνία με τον δικηγόρο, ακόμη και πριν από την εξέταση — άρθρο 3 παράγραφος 3 στοιχείο α)

Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα κατ' ιδίαν συνάντησης και επικοινωνίας με τον δικηγόρο που τους εκπροσωπεί, μεταξύ άλλων πριν από την εξέτασή τους από την αστυνομία ή άλλη αρχή επιβολής του νόμου ή δικαστική αρχή.

Ενώ τρία κράτη μέλη μετέφεραν κατά γράμμα τη διάταξη αυτή, η νομοθεσία σε άλλα κράτη μέλη αναφέρεται σε έννοιες όπως επικοινωνία, συναντήσεις, επαφή ή συζήτηση. Ωστόσο, σε 11 κράτη μέλη προέκυψαν ζητήματα μερικής ενσωμάτωσης στο εθνικό δίκαιο. Στα περισσότερα κράτη μέλη, οι ελλείψεις αυτές σχετίζονταν με ζητήματα που εντοπίστηκαν επίσης στο πλαίσιο της μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο του άρθρου 2 παράγραφος 1 και του άρθρου 3 παράγραφος 2 στοιχείο α) της οδηγίας (βλ. σημεία *3.2.1.* και *3.3.1.1.*). Σε ορισμένα από τα εν λόγω κράτη μέλη, τα ζητήματα που σχετίζονται με τη μεταφορά του άρθρου 4 της οδηγίας είχαν επίσης αρνητικό αντίκτυπο στο πλαίσιο του άρθρου 3 παράγραφος 3 στοιχείο α) (βλ. σημείο *3.4.*).

Ζητήματα συμμόρφωσης εντοπίστηκαν σε επτά κράτη μέλη. Ένα κράτος μέλος, για παράδειγμα, προβλέπει το τεκμήριο ότι ένα πρόσωπο που έχει λάβει γραπτή πρόσκληση για εξέταση έχει έρθει σε εμπιστευτική επικοινωνία με δικηγόρο πριν από την εν λόγω εξέταση (βλ. *3.3.1.1.*). Δύο κράτη μέλη επιτρέπουν παρεκκλίσεις από το απόρρητο της επικοινωνίας με τον δικηγόρο (βλ. σημείο *3.4.*), ενώ σε λίγα κράτη μέλη η επικοινωνία περιορίζεται σε 30 λεπτά πριν από την (πρώτη) εξέταση ή σε τηλεφωνική επαφή με τον δικηγόρο των φυλακισμένων προσώπων μία φορά την εβδομάδα κατά κανόνα.

3.3.2.2. Παρουσία και ουσιαστική συμμετοχή του δικηγόρου κατά την εξέταση — άρθρο 3 παράγραφος 3 στοιχείο β)

Το άρθρο 3 παράγραφος 3 στοιχείο β) της οδηγίας προβλέπει το δικαίωμα των υπόπτων ή κατηγορουμένων να εξασφαλίσουν την παρουσία και την ουσιαστική συμμετοχή του δικηγόρου τους κατά την εξέτασή τους. Αν και η συμμετοχή αυτή πρέπει να συνάδει με διαδικασίες του εθνικού δικαίου, ωστόσο οι εν λόγω διαδικασίες δεν πρέπει να θίγουν την αποτελεσματική άσκηση και την ουσία του συγκεκριμένου δικαιώματος. Η έννοια της ουσιαστικής συμμετοχής επεξηγείται περαιτέρω στην αιτιολογική σκέψη 25 της οδηγίας ως η δυνατότητα του δικηγόρου να υποβάλλει ερωτήσεις, να ζητά διευκρινίσεις και να προβαίνει σε δηλώσεις, οι οποίες θα πρέπει να καταγράφονται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο. Το γεγονός της συμμετοχής του δικηγόρου πρέπει να καταγράφεται.

Σε όλα τα κράτη μέλη ο δικηγόρος μπορεί να παρίσταται κατά τη διάρκεια της εξέτασης, γεγονός που καταγράφεται επίσης. Σε σημαντικό αριθμό κρατών μελών εντοπίστηκαν κανόνες σχετικά με τη συμμετοχή του δικηγόρου. Ωστόσο, σε έξι κράτη μέλη δεν έχουν αυτό το δικαίωμα όλοι οι ύποπτοι και κατηγορούμενοι. Οι ελλείψεις αυτές συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με ζητήματα που εντοπίστηκαν επίσης στο πλαίσιο της μεταφοράς του άρθρου 2 παράγραφος 1 (βλ. σημείο *3.2.1.*).

Ωστόσο, σε 16 κράτη μέλη η αποτελεσματικότητα της συμμετοχής είναι αμφισβητήσιμη. Πολλά από αυτά επιτρέπουν τη συμμετοχή δικηγόρου μόνο στο τέλος της εξέτασης. Αυτό μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα, ιδίως σε πιο περίπλοκες περιπτώσεις, στις οποίες η εξέταση μπορεί να διαρκέσει πολύ. Οι δικηγόροι μπορεί να μην είναι σε θέση να υποβάλουν τα ερωτήματά τους στο υπό εξέταση πρόσωπο απευθείας, αλλά μόνο μέσω της αρχής που διενεργεί την εξέταση. Οι δικηγόροι μπορεί επίσης να περιορίζονται στην υποβολή αιτημάτων, παρατηρήσεων και επιφυλάξεων στον εισαγγελέα. Σε ορισμένα κράτη μέλη, η νομοθεσία συνδυάζει τέτοιους περιορισμούς. Μάλιστα, σε ένα κράτος μέλος, η νομοθεσία δεν αναφέρει τίποτε σχετικά με τη συμμετοχή του δικηγόρου, με

εξαίρεση τις συνεδριάσεις των δικαστηρίων, όπου ο δικηγόρος έχει το δικαίωμα να υποβάλει ερωτήσεις μετά τον εισαγγελέα και τον πραγματογνώμονα.

3.3.2.3. Παρουσία του δικηγόρου κατά τη διάρκεια ερευνητικών πράξεων ή πράξεων συλλογής αποδεικτικών στοιχείων — άρθρο 3 παράγραφος 3 στοιχείο γ)

Η διάταξη αυτή ρυθμίζει το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο κατά τις πράξεις συλλογής αποδεικτικών στοιχείων. Ορίζει κατ' ελάχιστον τρεις πράξεις συλλογής αποδεικτικών στοιχείων κατά τη διάρκεια των οποίων οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι έχουν δικαίωμα παράστασης του δικηγόρου τους. Πρόκειται για τις εξής πράξεις: διέλευση προσώπων για αναγνώριση, κατ' αντιπαράσταση εξετάσεις και αναπαραστάσεις του εγκλήματος. Αυτό ισχύει μόνο αν οι εν λόγω πράξεις προβλέπονται από το εθνικό δίκαιο και αν, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, ο ύποπτος ή κατηγορούμενος απαιτείται ή επιτρέπεται να παραστεί στη συγκεκριμένη πράξη. Ως εκ τούτου, όποτε δεν υφίσταται τέτοια πράξη συλλογής αποδεικτικών στοιχείων βάσει του εθνικού δικαίου, η οδηγία δεν απαιτεί από το αντίστοιχο κράτος μέλος να τη δημιουργήσει. Ταυτόχρονα, οι τρεις πράξεις ορίζονται ως ελάχιστος κατάλογος, πράγμα που σημαίνει ότι τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν και άλλες πράξεις συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, κατά τη διάρκεια των οποίων ο δικηγόρος δικαιούται να παρίσταται.

Προέκυψαν ζητήματα μεταφοράς με εννέα κράτη μέλη. Η αδυναμία ενός μικρού αριθμού κρατών μελών να μεταφέρουν πλήρως στο εθνικό τους δίκαιο το άρθρο 3 παράγραφος 2 στοιχείο β) είχε ως αποτέλεσμα την ατελή μεταφορά και του άρθρου 3 παράγραφος 3 στοιχείο γ) στο εθνικό τους δίκαιο (βλ. σημείο *3.3.1.2.*). Σε λίγα άλλα κράτη μέλη δεν παρέχεται δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο όσον αφορά τις σχετικές ερευνητικές πράξεις, μολονότι οι πράξεις αυτές υφίστανται όντως στην εθνική νομοθεσία ή πρακτική των εν λόγω χωρών. Στη νομοθεσία δύο άλλων κρατών μελών δεν προβλέπονται ορισμένες πράξεις συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, γεγονός που σημαίνει ότι η μη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο ως προς το αυτό δεν έχει καμία επίπτωση στην πληρότητα.

3.3.3. Πληροφορίες και ρυθμίσεις για τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε δικηγόρο — άρθρο 3 παράγραφος 4

Η διάταξη αυτή περιέχει κανόνες σχετικά με το επίπεδο της υποχρέωσης των κρατών μελών να διευκολύνουν την πρόσβαση των υπόπτων και των κατηγορουμένων σε δικηγόρο. Ενώ η οδηγία εφαρμόζεται ανεξαρτήτως του αν τα πρόσωπα αυτά στερούνται την ελευθερία τους (άρθρο 2 παράγραφος 1 πρώτη περίοδος της οδηγίας), το άρθρο 3 παράγραφος 4 κάνει διάκριση μεταξύ της κατάστασης των ατόμων που στερούνται την ελευθερία τους και εκείνων που δεν τη στερούνται. Για όσους είναι ελεύθεροι να αποχωρήσουν, τα κράτη μέλη πρέπει να προσπαθούν να θέτουν στη διάθεσή τους γενικές πληροφορίες για να διευκολύνουν την πρόσβασή τους σε δικηγόρο· για όσους στερούνται την ελευθερία τους, το επίπεδο της υποχρέωσης για τα κράτη μέλη είναι υψηλότερο. Στην τελευταία περίπτωση, τα κράτη μέλη πρέπει να προβούν στις αναγκαίες ρυθμίσεις ώστε να διασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι που στερούνται την ελευθερία τους είναι σε θέση να ασκούν αποτελεσματικά το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο.

Τα κράτη μέλη υποστήριξαν τη μεταφορά της εν λόγω διάταξης στο εθνικό δίκαιο με εθνικά μέτρα όπως τα ακόλουθα:

- παροχή πληροφοριών·
- διευκρινίσεις για τα δικαιώματα και για τον τρόπο αξιοποίησής τους·

- παροχή μέσων για άμεση επαφή με τον δικηγόρο, όπως τηλεφωνική γραμμή βοήθειας, συστήματα εφημεριών δικηγόρων, κατάλογοι δικηγόρων, ειδικοί ιστότοποι, μηχανές αναζήτησης, φυλλάδια και —στην περίπτωση ενός κράτους μέλους— υπηρεσία συζήτησης.

Ειδικότερα για όσους στερούνται την ελευθερία τους, ορισμένα κράτη μέλη έχουν δημιουργήσει υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης για τη διευκόλυνση του διορισμού δικηγόρου. Σε ορισμένα κράτη μέλη, η στέρηση της ελευθερίας αποτελεί λόγο υποχρεωτικής υπεράσπισης και μπορεί να διοριστεί αυτεπαγγέλτως δικηγόρος.

Ωστόσο, σε μικρό αριθμό κρατών μελών, οι ρυθμίσεις για τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε δικηγόρο ενδέχεται να μην είναι διαθέσιμες σε εκείνους που βρίσκονται στα αρχικά στάδια της διαδικασίας, π.χ. πριν από την επίσημη απαγγελία κατηγορίας εις βάρος τους σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, ή σε εκείνους που εμπίπτουν σε συγκεκριμένες πράξεις τομεακής νομοθεσίας. Σε ένα από αυτά τα κράτη μέλη, για παράδειγμα, η επαφή με δικηγόρο εξαρτάται επίσης από τα «διαθέσιμα μέσα», διατύπωση που φαίνεται υπερβολικά ασαφής.

3.3.4. Παρεκκλίσεις — άρθρο 3 παράγραφοι 5 και 6

3.3.4.1. Προσωρινές παρεκκλίσεις λόγω γεωγραφικής απομόνωσης — άρθρο 3 παράγραφος 5

Η διάταξη αυτή προβλέπει προσωρινές παρεκκλίσεις λόγω της γεωγραφικής απομόνωσης του υπόπτου ή του κατηγορουμένου. Επιτρέπει στο κράτος μέλος να παρεκκλίνει μόνο από το άρθρο 3 παράγραφος 2 στοιχείο γ) της οδηγίας, αν είναι αδύνατο να διασφαλίσει το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση μετά τη στέρηση της ελευθερίας. Σε τέτοιες περιπτώσεις, δεν μπορεί να υπάρξει εξέταση του υπόπτου ή κατηγορουμένου ή συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων, κατά την έννοια του άρθρου 3 παράγραφος 3 στοιχείο γ) της οδηγίας, όσο ισχύει η προσωρινή παρέκκλιση (βλ. επίσης αιτιολογική σκέψη 30).

Μόνο πέντε κράτη μέλη έκαναν χρήση της συγκεκριμένης δυνατότητας. Δύο εξ αυτών μετέφεραν κατά λέξη στο δίκαιό τους το κείμενο της οδηγίας. Σε τρία άλλα κράτη μέλη, η νομοθεσία επιτρέπει την εξέταση του προσώπου, πράγμα που δεν συνάδει με την οδηγία. Ορισμένα άλλα στοιχεία προκαλούν επίσης ανησυχίες. Πρώτον, η δυνατότητα παρέκκλισης ενδέχεται να μην περιορίζεται στο στάδιο της προδικασίας, όπως προβλέπεται στην οδηγία. Δεύτερον, ο κατ' εξαίρεση και προσωρινός χαρακτήρας των παρεκκλίσεων μπορεί να είναι αμφίβολος και τρίτον, ορισμένα δίκαια επιτρέπουν σε άτομα που δεν είναι δικηγόροι βάσει του εθνικού δικαίου να επικουρούν τον ύποπτο ή τον κατηγορούμενο.

3.3.4.2. Προσωρινές παρεκκλίσεις με βάση τους κινδύνους για τα πρόσωπα ή τις ανάγκες της έρευνας — άρθρο 3 παράγραφος 6

Το άρθρο 3 παράγραφος 6 της οδηγίας προβλέπει προσωρινές παρεκκλίσεις από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο. Επιτρέπει την εξέταση του υπόπτου ή κατηγορουμένου ή τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων κατά την έννοια του άρθρου 3 παράγραφος 3 στοιχείο γ) της οδηγίας σε εξαιρετικές περιστάσεις και μόνο στο στάδιο της προδικασίας. Στη βάση αυτή, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν προσωρινές παρεκκλίσεις στον βαθμό που το δικαιολογούν οι ειδικές περιστάσεις της υπόθεσης, για έναν από τους ακόλουθους επιτακτικούς λόγους

α. όταν υπάρχει επείγουσα ανάγκη να αποτραπούν σοβαρές δυσμενείς επιπτώσεις για τη ζωή, την ελευθερία ή τη σωματική ακεραιότητα προσώπου·

β. όταν είναι επιτακτική η ανάληψη άμεσης δράσης από τις αρχές έρευνας προς αποτροπή σημαντικού κινδύνου για την ποινική διαδικασία.

Μόνο πέντε κράτη μέλη επέλεξαν να μην κάνουν χρήση κάποιας από αυτές τις δυνατότητες παρέκκλισης. Διαπιστώθηκαν παρεκκλίσεις σε 20 άλλα κράτη μέλη, που δικαιολογούνται από κινδύνους για τα άτομα ή από τις ανάγκες της έρευνας. Ωστόσο, η ορθότητα της μεταφοράς της οδηγίας είναι αναμφισβήτητη σε λίγα μόνο από αυτά τα κράτη μέλη, γεγονός που σημαίνει ότι σε ορισμένα από αυτά εντοπίστηκαν πιθανά ζητήματα συμμόρφωσης. Από την εξέταση των κρατών μελών που παρουσιάζουν ζητήματα συμμόρφωσης, μπορεί να διαπιστωθεί ότι ορισμένες από τις παρεκκλίσεις που έχουν θεσπίσει συνάδουν με την οδηγία, ενώ άλλες εγείρουν ανησυχίες. Για παράδειγμα, η εθνική νομοθεσία που αντικατοπτρίζει τις καταστάσεις που περιγράφονται στο άρθρο 3 παράγραφος 6 ενδέχεται να μη δηλώνει σαφώς ότι όλες οι παρεκκλίσεις θα πρέπει να εφαρμόζονται μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις και στον βαθμό που αυτό δικαιολογείται από τις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπόθεσης.

Μια άλλη ανησυχία είναι ότι η δυνατότητα παρέκκλισης μπορεί να υπερβαίνει το στάδιο της προδικασίας. Σύμφωνα με τους κανόνες ορισμένων κρατών μελών, τα κριτήρια του «επείγοντος» και/ή των «σοβαρών δυσμενών συνεπειών» είναι αμφίβολα [άρθρο 3 παράγραφος 6 στοιχείο α) της οδηγίας]. Οι παρεκκλίσεις που προβλέπονται σε αρκετά κράτη μέλη μπορούν να θεωρηθούν ότι αποσκοπούν στην αποτροπή της πρόκλησης κινδύνου για την ποινική διαδικασία [άρθρο 3 παράγραφος 6 στοιχείο β)], αλλά το πεδίο εφαρμογής τους δεν περιορίζεται στις προϋποθέσεις που αναφέρονται στην οδηγία και, ως εκ τούτου, δεν πληροί τις απαιτήσεις της άμεσης δράσης που είναι επιτακτική ανάγκη ή της ανάγκης να αποτραπεί η πρόκληση σοβαρού κινδύνου. Τέτοιοι κανόνες που επιτρέπουν παρεκκλίσεις αναφέρονται, για παράδειγμα, σε γενικούς κινδύνους «αλλοίωσης αποδεικτικών στοιχείων», «δυσχέρανσης της έρευνας» ή «παρεμπόδισης του συμφέροντος και της επιτυχίας της έρευνας».

Σε 15 κράτη μέλη οι δυνατότητες παρέκκλισης δεν συνδέονται με τις απαιτήσεις που ορίζονται στο άρθρο 3 παράγραφος 6 στοιχεία α) και β) της οδηγίας και δεν εμπίπτουν στο πλαίσιο των σεναρίων που προβλέπει η οδηγία. Αυτό δημιουργεί τον κίνδυνο οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι να μένουν σε κατάσταση αβεβαιότητας, χωρίς να διασφαλίζεται ότι η εξέταση ή η συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων κατά την έννοια του άρθρου 3 παράγραφος 3 στοιχείο γ) της οδηγίας θα πραγματοποιούνται χωρίς την παρουσία δικηγόρου μόνο αν το πρόσωπο έχει παραιτηθεί από το δικαίωμα αυτό υπό τους όρους που προβλέπονται στο άρθρο 9 της οδηγίας (βλ. σημείο *3.9*). Για παράδειγμα, υπάρχουν στην εθνική νομοθεσία αναφορές σε «αδικαιολόγητη παράταση της περιόδου κράτησης», σε περιπτώσεις «ανωτέρας βίας», στο γεγονός ότι «δεν είναι ασφαλές» να καθυστερήσει η διενέργεια ερευνητικών πράξεων, στην παρουσία δικηγόρου κατά τη διάρκεια εξέτασης «που μπορεί να έχει ήδη αρχίσει» και σε μάλλον ασαφείς προϋποθέσεις όπως είναι οι «δικαιολογημένοι λόγοι». Τα δίκαια των διαφόρων κρατών μελών ορίζουν ότι η απουσία δικηγόρου κατά τη διάρκεια της έρευνας δεν εμποδίζει την άσκηση διαδικαστικών πράξεων αν αποδεικνύεται ότι ο δικηγόρος ενημερώθηκε σχετικά με την ημερομηνία και την ώρα της πράξης. Άλλα παραδείγματα περιλαμβάνουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες η παρουσία δικηγόρου ενδέχεται να μην είναι δυνατή κατά τη διάρκεια ερευνητικών πράξεων όταν η «πράξη δεν μπορεί να αναβληθεί» και «δεν μπορεί να γίνει σχετική κοινοποίηση».

Τέλος, ορισμένα κράτη μέλη έχουν καθορίσει προθεσμίες για την εμφάνιση του δικηγόρου, με τη νομοθεσία των χωρών αυτών να επιτρέπει τη διεξαγωγή της εξέτασης ή της συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, κατά την έννοια του άρθρου 3 παράγραφος 3 στοιχείο γ) της οδηγίας, χωρίς τον δικηγόρο ή χωρίς να υπάρχει σαφής παραίτηση από το σχετικό δικαίωμα. Σε λίγες νομοθεσίες οι προθεσμίες

αυτές είναι μόνο 2 ώρες ή ακόμη και 1 ώρα στην περίπτωση ενός κράτους μέλους. Οι ρυθμίσεις αυτές αφήνουν σημαντικά περιθώρια για διεξαγωγή της εξέτασης ή της συλλογής αποδεικτικών στοιχείων χωρίς την ύπαρξη δικηγόρου ή χωρίς να υπάρχει σαφής παραίτηση από το σχετικό δικαίωμα, με αποτέλεσμα να προκύπτει ευρεία παρέκκλιση που δεν προβλέπεται από την οδηγία. Αυτό επηρεάζει τη συμμόρφωση.

3.4. Απόρρητο (άρθρο 4)

Το άρθρο 4 της οδηγίας περιέχει ισχυρή δήλωση αρχής όσον αφορά την τήρηση του απορρήτου της επικοινωνίας μεταξύ των υπόπτων ή κατηγορουμένων και των δικηγόρων τους κατά την άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης. Η ρύθμιση αυτή περιλαμβάνει συναντήσεις, αλληλογραφία, τηλεφωνικές συνομιλίες και άλλες μορφές επικοινωνίας που επιτρέπονται βάσει του εθνικού δικαίου. Η διάταξη δεν προβλέπει περιπτώσεις στις οποίες τα κράτη μέλη θα μπορούσαν να παρεκκλίνουν από το εν λόγω δικαίωμα σεβασμού του απορρήτου. Αυτό ενισχύεται από την αιτιολογική σκέψη 33, στην οποία διευκρινίζεται ότι το απόρρητο της επικοινωνίας μεταξύ υπόπτων ή κατηγορουμένων και του δικηγόρου τους είναι βασικό στοιχείο για να εξασφαλιστεί η ουσιαστική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης και αποτελεί ουσιαστικό μέρος του δικαιώματος δίκαιης δίκης.

Περισσότερα από τα μισά κράτη μέλη μετέφεραν τη διάταξη αυτή σωστά. Ωστόσο, σε ορισμένα κράτη μέλη εντοπίστηκαν ζητήματα μερικής μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο. Οι πλημμέλειες αυτές συνδέονται με τη μη κάλυψη ορισμένων ομάδων ατόμων σε συγκεκριμένα στάδια της διαδικασίας ή με το γεγονός ότι η νομοθεσία δεν καλύπτει ορισμένες μεθόδους επικοινωνίας όπως συναντήσεις, τηλεφωνική επικοινωνία, αλληλογραφία και άλλες αποστολές. Σε τέσσερα κράτη μέλη η νομοθεσία επιτρέπει παρεκκλίσεις από την υποχρέωση τήρησης του απορρήτου, οι οποίες επηρεάζουν τη συμμόρφωση με την οδηγία.

3.5. Δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας (άρθρο 5)

3.5.1. Γενική αρχή - άρθρο 5 παράγραφος 1

Το άρθρο 5 παράγραφος 1 της οδηγίας προβλέπει το δικαίωμα των υπόπτων ή κατηγορουμένων οι οποίοι στερούνται την ελευθερία τους να μπορούν να ζητήσουν, αν το επιθυμούν, να ενημερωθεί χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση για τη στέρηση της ελευθερίας τους τουλάχιστον ένα πρόσωπο, όπως συγγενής ή εργοδότης.

Ωστόσο, σε 11 κράτη μέλη προέκυψαν ζητήματα μερικής ενσωμάτωσης στο εθνικό δίκαιο. Σε πολλά από αυτά τα κράτη μέλη δεν είναι σαφές αν ο τρίτος ενημερώνεται χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση. Σε ορισμένα κράτη μέλη το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου περιορίζεται σε ορισμένες καταστάσεις στέρησης της ελευθερίας ή σε ορισμένες κατηγορίες υπόπτων ή κατηγορουμένων. Σε λίγα κράτη μέλη οι περιορισμοί του προσωπικού πεδίου εφαρμογής που προσδιορίστηκαν στο πλαίσιο του άρθρου 2 παράγραφος 1 της οδηγίας επηρέασαν επίσης τη μεταφορά του άρθρου 5 παράγραφος 1. Μια άλλη ανησυχία αφορούσε το γεγονός ότι οι απαιτήσεις της οδηγίας αντικατοπτρίζονται μόνο στις διατάξεις που αφορούν τις πληροφορίες που πρέπει να παρέχονται στον ύποπτο ή στον κατηγορούμενο.

Η ορθότητα της μεταφοράς είναι αμφίβολη σε πολλά άλλα κράτη μέλη. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι υπάρχουν όρια σχετικά με το ποιος μπορεί να ενημερώνεται για τη στέρηση της ελευθερίας ή στο

ότι τα τρίτα πρόσωπα ενημερώνονται ανεξάρτητα από την επιθυμία του ατόμου που στερείται την ελευθερία του.

3.5.2. Προσωρινές παρεκκλίσεις - άρθρο 5 παράγραφος 3

Το άρθρο 5 παράγραφος 3 της οδηγίας επιτρέπει προσωρινές παρεκκλίσεις από το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου (συμπεριλαμβανομένων των περιπτώσεων στις οποίες εμπλέκονται παιδιά, βλ. σημείο *3.5.3.* κατωτέρω), όταν αυτό δικαιολογείται από τις ειδικές περιστάσεις της υπόθεσης, για έναν από τους ακόλουθους επιτακτικούς λόγους:

α. επείγουσα ανάγκη να αποτραπούν σοβαρές συνέπειες για τη ζωή, την ελευθερία ή τη σωματική ακεραιότητα προσώπου·
β. επείγουσα ανάγκη να αποτραπεί μια κατάσταση κατά την οποία μπορεί να παρουσιαστεί σημαντικός κίνδυνος για την ποινική διαδικασία.

Τέτοιες δυνατότητες παρέκκλισης υπάρχουν στη νομοθεσία 18 κρατών μελών. Από την αξιολόγηση των εθνικών μέτρων εφαρμογής προκύπτει ότι το άρθρο 5 παράγραφος 3 είναι μια από τις διατάξεις με τις περισσότερες διαφορές μεταξύ των κρατών μελών.

Αρκετά κράτη μέλη επιτρέπουν αρνήσεις που αντιστοιχούν στους λόγους που προβλέπονται στην οδηγία. Ωστόσο, ορισμένα άλλα κράτη μέλη προβλέπουν παρεκκλίσεις υπό όρους ανάλογους με εκείνους που προβλέπει η οδηγία, αλλά λιγότερο περιοριστικούς. Άλλα κράτη μέλη έχουν ακόμη πιο χαλαρούς όρους υπό τους οποίους επιτρέπεται η ακύρωση του δικαιώματος ενημέρωσης τρίτου προσώπου, παραπέμποντας, για παράδειγμα, στην ανάγκη «εξακρίβωσης της αλήθειας στις ποινικές διαδικασίες», σε καταστάσεις στις οποίες η κοινοποίηση «θα έβλαπτε την ποινική διαδικασία», σε «σημαντικό εμπόδιο στην έρευνα» ή στην «αποσαφήνιση και διερεύνηση της υπόθεσης». Η αιτιολόγηση της άρνησης μπορεί επίσης να απορρέει από την ανάγκη «να διασφαλιστεί η εκπλήρωση του σκοπού μιας σημαντικής πράξης», να «αποτραπεί η τέλεση αξιόποινης πράξης» ή να αποτραπεί «η υπονόμευση του σκοπού της κράτησης». Άλλοι λόγοι που προβάλλονται στην εθνική νομοθεσία περιλαμβάνουν «υπερβολικές δυσχέρειες», «ανυπέρβλητες περιστάσεις» ή ασαφείς «δικαιολογημένους λόγους» ή «οποιουσδήποτε άλλους λόγους».

3.5.3. Ιδιαιτερότητες που αφορούν τα παιδιά — άρθρο 5 παράγραφοι 2 και 4

Τα άρθρα 5 παράγραφοι 2 και 4 της οδηγίας θεσπίζουν ειδικούς κανόνες για τα παιδιά (που ορίζονται ως άτομα ηλικίας κάτω των 18 ετών). Σύμφωνα με το άρθρο 5 παράγραφος 2 της οδηγίας, ο ασκών τη γονική μέριμνα του παιδιού πρέπει να ενημερωθεί το νωρίτερο δυνατόν για τη στέρηση της ελευθερίας του παιδιού και για τους σχετικούς λόγους, εκτός εάν τούτο αντιβαίνει στο βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, οπότε ενημερώνεται κάποιος άλλος ενδεδειγμένος ενήλικος. Σε περιπτώσεις εφαρμογής προσωρινών παρεκκλίσεων, πρέπει να ενημερώνεται χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση για τη στέρηση της ελευθερίας του παιδιού κάποια αρχή αρμόδια για την προστασία ή την ευημερία των παιδιών (άρθρο 5 παράγραφος 4 της οδηγίας). Σκοπός της εν λόγω διάταξης είναι να αποφευχθούν περιπτώσεις κράτησης των παιδιών σε συνθήκες απομόνωσης.

Σε όλα τα κράτη μέλη υπάρχουν ειδικοί κανόνες που περιλαμβάνουν ειδικές εγγυήσεις για τα παιδιά. Σε 10 κράτη μέλη η νομοθεσία επιτρέπει σε άλλον ενδεδειγμένο ενήλικο να ενημερώνεται, αν η ενημέρωση του ασκούντος τη γονική μέριμνα θα αντέβαινε προς το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού. Παραδείγματα τέτοιων προσώπων μπορεί να είναι ένα άλλο κατάλληλο ενήλικο άτομο που ενδεχομένως υποδεικνύεται από το παιδί, μια αρχή προστασίας ανηλίκων ή ο νόμιμος επίτροπος του παιδιού (δηλαδή ο επίτροπος που έχει διοριστεί από το δικαστήριο). Σε ορισμένα άλλα κράτη μέλη, η

νομοθεσία δεν καθορίζει σαφή μηχανισμό για την συνεκτίμηση του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού. Σε τρία κράτη μέλη η νομοθεσία δεν καθιστά σαφές ότι η ενημέρωση θα πρέπει να γίνεται το συντομότερο δυνατόν. Επίσης όσον αφορά τα παιδιά, σε μικρό αριθμό κρατών μελών οι περιορισμοί του πεδίου εφαρμογής είχαν ως αποτέλεσμα την ελλιπή μεταφορά στο εθνικό δίκαιο, καθώς λαμβάνονται υπόψη μόνο τα παιδιά στα οποία απαγγέλλεται επισήμως κατηγορία βάσει του εθνικού δικαίου ή στα οποία απαγγέλλεται κατηγορία ή τα οποία εξετάζονται. Σε ένα κράτος μέλος οι ανήλικοι μεταξύ 16 και 18 ετών περιλαμβάνονται στο γενικό καθεστώς που ισχύει για τους ενηλίκους και δεν τυγχάνουν της ειδικής μεταχείρισης που προβλέπεται στο άρθρο 5 παράγραφος 2 της οδηγίας.

Σε πολλά κράτη μέλη είναι δυνατόν να υπάρξει εξαίρεση από την ενημέρωση του ασκούντος τη γονική μέριμνα, αν το παιδί εκφράσει την επιθυμία να μην πραγματοποιηθεί η εν λόγω ενημέρωση. Η εξαίρεση αυτή δεν προβλέπεται στην οδηγία. Το δίκαιο ενός κράτους μέλους προβλέπει εξαίρεση από την υποχρέωση ενημέρωσης, επιτρέποντας τη μη εκπλήρωση της υποχρέωσης ενημέρωσης όχι μόνο αν αντιβαίνει στο βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, αλλά και «αν υπάρχουν άλλοι λόγοι».

Τα μισά κράτη μέλη δεν επιτρέπουν παρέκκλιση από το δικαίωμα του δικαιούχου γονικής μέριμνας ή άλλου ενδεδειγμένου ενηλίκου να ενημερωθεί για τη στέρηση της ελευθερίας του παιδιού, όπως ορίζεται στο άρθρο 5 παράγραφος 2 της οδηγίας, ενώ τα άλλα μισά επιτρέπουν την εν λόγω παρέκκλιση. Τα δίκαια των περισσότερων κρατών μελών αυτής της τελευταίας ομάδας προβλέπουν τις εγγυήσεις που προβλέπονται στο άρθρο 5 παράγραφος 4, ενώ δύο κράτη μέλη δεν μετέφεραν καθόλου τις απαιτήσεις αυτές στο εθνικό τους δίκαιο. Σε ένα άλλο κράτος μέλος, ο νόμος δεν απαιτεί σαφώς την ενημέρωση της αρχής που είναι αρμόδια για την προστασία ή την ευημερία των παιδιών χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση.

Ένα κράτος μέλος επιτρέπει παρέκκλιση από την υποχρέωση ενημέρωσης αρχής που είναι αρμόδια για την προστασία ή την ευημερία των παιδιών, αν αυτό «θα έθετε σε κίνδυνο την εκπλήρωση του σκοπού μιας σημαντικής πράξης» ή αν η ενημέρωση αυτή θα συνεπαγόταν «υπερβολικές δυσχέρειες».

3.6. Το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας (άρθρο 6)

Το άρθρο 6 της οδηγίας θεσπίζει την υποχρέωση να διασφαλίζεται ότι οι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι που στερούνται την ελευθερία τους έχουν το δικαίωμα να επικοινωνούν χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση με τουλάχιστον ένα τρίτο πρόσωπο, όπως συγγενή, που έχουν υποδείξει οι ίδιοι (άρθρο 6 παράγραφος 1). Ωστόσο, η άσκηση του δικαιώματος αυτού μπορεί να περιορίζεται ή να αναβάλλεται λόγω επιτακτικών αναγκών ή αναλογικών επιχειρησιακών απαιτήσεων (άρθρο 6 παράγραφος 2).

Η νομοθεσία όλων των κρατών μελών προβλέπει δικαίωμα επικοινωνίας κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας. Οι κανόνες αυτοί μπορεί να ορίζουν μια γενική αρχή ή να θεσπίζουν λεπτομερείς κανόνες για τον χρόνο και τη συχνότητα της επικοινωνίας ή για τα συγκεκριμένα μέσα επικοινωνίας, όπως η χρήση τηλεφώνου, η πραγματοποίηση επισκέψεων ή η γραπτή επικοινωνία. Συχνά η σχετική νομοθεσία δεν περιέχεται μόνο σε νόμους ποινικής δικονομίας, αλλά και σε κανόνες σχετικούς με τη διαχείριση των σωφρονιστικών καταστημάτων.

Ωστόσο, υπάρχουν ανησυχίες ότι πολλά κράτη μέλη: i) δεν διασφαλίζουν ότι το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα μπορεί να ασκηθεί χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση, μεταξύ άλλων κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας από την αστυνομία· και ii) έχουν θεσπίσει περιορισμούς στο πεδίο εφαρμογής της διάταξης οι οποίοι δεν προβλέπονται στην οδηγία. Μολονότι

οι δυνατότητες περιορισμού ή αναβολής του δικαιώματος προβλέπουν μάλλον μεγάλο περιθώριο διακριτικής ευχέρειας για τα κράτη μέλη, η νομοθεσία αρκετών από αυτά μπορεί να εγείρει ανησυχίες, για παράδειγμα επειδή οι κανόνες προβλέπουν υπερβολικό περιορισμό του αριθμού ή της διάρκειας των επαφών με τρίτα πρόσωπα ή ακόμη και πλήρη απαγόρευση χωρίς σαφείς προϋποθέσεις.

3.7. Το δικαίωμα επικοινωνίας με τις προξενικές αρχές (άρθρο7)

Σύμφωνα με το άρθρο 7 της οδηγίας, οι αλλοδαποί ύποπτοι ή κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα να ενημερώνουν χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση τις προξενικές αρχές του κράτους του οποίου είναι υπήκοοι για τη στέρηση της ελευθερίας τους και να επικοινωνούν με τις αρχές αυτές, αν το επιθυμούν. Το άρθρο 7 διασφαλίζει επίσης ότι οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα να δέχονται επισκέψεις από τις προξενικές αρχές τους, το δικαίωμα να συνομιλούν και να αλληλογραφούν μαζί τους και το δικαίωμα να κανονίζεται η νομική τους εκπροσώπηση από τις προξενικές αρχές τους.

Η μεταφορά του άρθρου 7 της οδηγίας στο εθνικό δίκαιο είναι σε μεγάλο βαθμό πλήρης σε όλα σχεδόν τα κράτη μέλη. Ορισμένα πιθανά κενά καλύπτονται κυρίως από την άμεση εφαρμογή της σύμβασης της Βιέννης του 1963 περί των προξενικών σχέσεων[14], συμπεριλαμβανομένου του άρθρου 36 αυτής. Αυτό θα αντιστάθμιζε, για παράδειγμα, την απουσία ρητής αναφοράς στην κατάσταση των προσώπων που έχουν δύο ή περισσότερες ιθαγένειες ή τη δυνατότητα να κανονίζεται η νομική εκπροσώπηση.

Ωστόσο, υπάρχουν αμφιβολίες σχετικά με τη συμμόρφωση της νομοθεσίας στα μισά περίπου κράτη μέλη. Σε αρκετά κράτη μέλη, αυτό οφείλεται σε πιθανές παρεκκλίσεις από το δικαίωμα ή, στην περίπτωση ενός κράτους μέλους, σε μια μάλλον αόριστη αναφορά στην κοινοποίηση με «διαθέσιμα μέσα». Οι εν λόγω νόμοι ή διαδικασίες ενδέχεται να μην επιτρέπουν την πλήρη ευόδωση των σκοπών για τους οποίους προορίζονται τα δικαιώματα του άρθρου 7 της οδηγίας (βλ. άρθρο 7 παράγραφος 3). Σε ορισμένα άλλα κράτη μέλη οι προξενικές αρχές ενημερώνονται ανεξάρτητα από τη συγκατάθεση του ενδιαφερόμενου προσώπου. Αυτό δεν συνάδει με το άρθρο 7 παράγραφος 1, καθώς η ενημέρωση της αρμόδιας προξενικής αρχής εξαρτάται από την επιθυμία του προσώπου.

3.8. Γενικοί όροι για την εφαρμογή προσωρινών παρεκκλίσεων (άρθρο 8)

Το άρθρο 8 της οδηγίας καθορίζει πρόσθετους όρους για την εφαρμογή προσωρινών παρεκκλίσεων που προβλέπονται στο άρθρο 3 παράγραφοι 5 και 6 και στο άρθρο 5 παράγραφος 3 της οδηγίας. Σύμφωνα με το άρθρο 8 παράγραφος 1 της οδηγίας, οι παρεκκλίσεις πρέπει: i) να είναι αναλογικές και να μην υπερβαίνουν τα όρια του αναγκαίου· ii) να είναι αυστηρά χρονικά καθορισμένες· iii) να μη βασίζονται αποκλειστικά στον τύπο ή τη σοβαρότητα του καταγγελλόμενου αδικήματος· και iv) να μην προσβάλλουν τον συνολικότερο δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας. Οι αποφάσεις για όλες αυτές τις παρεκκλίσεις πρέπει να λαμβάνονται κατά περίπτωση, είτε από δικαστική αρχή είτε από άλλη αρμόδια αρχή, υπό τον όρο ότι η απόφαση μπορεί να υπαχθεί σε δικαστικό έλεγχο. Οι παρεκκλίσεις που προβλέπονται στο άρθρο 3 παράγραφοι 5 και 6 της οδηγίας πρέπει να εγκρίνονται με δεόντως αιτιολογημένη απόφαση, η οποία πρέπει επίσης να καταγράφεται.

Το άρθρο 8 παράγραφος 2 της οδηγίας αφορά πιθανές παρεκκλίσεις από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο. Στα περισσότερα κράτη μέλη που προβλέπουν τέτοιες παρεκκλίσεις και έχουν μεταφέρει στο εθνικό δίκαιο το άρθρο 8 παράγραφος 2 της οδηγίας, η απόφαση για τις παρεκκλίσεις μπορεί να λαμβάνεται από αρχή που δεν είναι δικαστική αρχή· μόνο ορισμένα από αυτά τα κράτη μέλη

[14] http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1963.pdf .

απαιτούν την παρέμβαση δικαστικής αρχής. Τόσο η υποχρέωση για λήψη αιτιολογημένης απόφασης όσο και η υποχρέωση καταγραφής της απόφασης αυτής, αν δεν έχουν μεταφερθεί κατά γράμμα, μπορούν συχνά να συναχθούν από τους γενικούς δικονομικούς κανόνες. Ζητήματα συμμόρφωσης ανακύπτουν σε αρκετά κράτη μέλη στο οποία συχνά μέρος μόνο των διατάξεων που επιτρέπουν παρεκκλίσεις ορίζουν τις απαιτούμενες εγγυήσεις. Αυτό οφείλεται κυρίως στην απουσία σαφών κανόνων για την καταγραφή των αποφάσεων, αλλά και στην απουσία κανόνων που προβλέπουν δικαστικό έλεγχο αν οι αποφάσεις λαμβάνονται από φορείς που δεν είναι δικαστικές αρχές, και, σε μικρότερο βαθμό, στην έλλειψη διατάξεων σχετικά με τον αιτιολογημένο χαρακτήρα της απόφασης.

Το άρθρο 8 παράγραφος 3 της οδηγίας αφορά τις πιθανές παρεκκλίσεις από το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου για τη στέρηση της ελευθερίας. Σε πολλά κράτη μέλη που προβλέπουν τέτοιες παρεκκλίσεις και έχουν μεταφέρει στο εθνικό δίκαιο το άρθρο 8 παράγραφος 3 της οδηγίας, η απόφαση για τις παρεκκλίσεις μπορεί να λαμβάνεται από αρχή που δεν είναι δικαστική αρχή· μικρός μόνο αριθμός αυτών των κρατών μελών απαιτούν την παρέμβαση δικαστικής αρχής. Ζητήματα μεταφοράς προέκυψαν μόνο σε ορισμένα κράτη μέλη — τα ζητήματα αυτά οφείλονταν στην απουσία κανόνων που προβλέπουν δικαστικό έλεγχο αν οι αποφάσεις λαμβάνονται από φορείς που δεν είναι δικαστικές αρχές ή ακόμη και στην παντελή έλλειψη μεταφοράς των απαιτήσεων του άρθρου 8 παράγραφος 3 της οδηγίας.

3.9. Παραίτηση από δικαίωμα (άρθρο 9)

Η διάταξη αυτή προβλέπει εγγυήσεις για την περίπτωση κατά την οποία οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι, ανεξαρτήτως της στέρησης της ελευθερίας τους, παραιτούνται από τα δικαιώματα που έχουν βάσει των άρθρων 3 και 10. Στην οδηγία αναφέρεται ότι στις περιπτώσεις αυτές ο ύποπτος ή κατηγορούμενος πρέπει να λαμβάνει σαφή και επαρκή ενημέρωση σε απλή και κατανοητή γλώσσα σχετικά με το περιεχόμενο του συγκεκριμένου δικαιώματος και τις ενδεχόμενες συνέπειες της παραίτησης από αυτό. Η ενημέρωση αυτή μπορεί να παρέχεται προφορικά ή εγγράφως. Κάθε παραίτηση πρέπει να δίνεται ελεύθερα και χωρίς περιθώρια αμφιβολίας. Το άρθρο 9 απαιτεί επίσης την καταγραφή της παραίτησης και των περιστάσεων υπό τις οποίες δόθηκε και ορίζει ότι οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι μπορούν να ανακαλέσουν την παραίτηση αργότερα, σε οποιαδήποτε στιγμή της ποινικής διαδικασίας. Οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι πρέπει να ενημερώνονται για τη δυνατότητα ανάκλησης της παραίτησης. Αυτή η ανάκληση αρχίζει να ισχύει από τη χρονική στιγμή της άσκησής της.

Σημαντικός αριθμός κρατών μελών έχουν θεσπίσει νομοθεσία που διέπει τη δυνατότητα παραίτησης από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο. Σε πέντε κράτη μέλη δεν υπάρχει τέτοια νομοθεσία. Ένα κράτος μέλος δεν προσφέρει καμία δυνατότητα παραίτησης από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο και, ως εκ τούτου, η υπεράσπιση είναι πάντοτε υποχρεωτική.

Ενώ τρία κράτη μέλη μετέφεραν την οδηγία σχεδόν κατά γράμμα, διαπιστώθηκαν πολλές ελλείψεις στη μεταφορά του άρθρου 9. Η μεταφορά των απαιτήσεων του άρθρου 9 παράγραφοι 1 και 2 είναι επαρκής σε ορισμένα μόνο από τα κράτη μέλη, ενώ σε ορισμένα άλλα υπάρχουν σοβαρά ζητήματα μεταφοράς. Αυτό συχνά οφείλεται στο γεγονός ότι η ενημέρωση που παρέχεται στους υπόπτους ή τους κατηγορουμένους δεν υπερβαίνει τα απαιτούμενα από τις σχετικές διατάξεις της οδηγίας 2012/13/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης· για παράδειγμα, δεν περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με τις συνέπειες της παραίτησης. Όσον αφορά το άρθρο 9 παράγραφος 3, η μεταφορά στο εθνικό δίκαιο μπορεί να κριθεί ικανοποιητική μόνο σε λίγα κράτη μέλη.

Σε τρία κράτη μέλη, μόνο οι ενήλικοι μπορούν να παραιτηθούν από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο. Ένα από αυτά τα κράτη μέλη κάνει επίσης διάκριση μεταξύ της απαλλαγής από το δικαίωμα νομικής εκπροσώπησης και το δικαίωμα διαβούλευσης με δικηγόρο πριν από την εξέταση. Σε δύο κράτη μέλη, νομοθεσία για την παραίτηση προβλέπεται μόνο στο πλαίσιο των κανόνων που αφορούν το τι θεωρείται στα εν λόγω κράτη μέλη ως «υποχρεωτική υπεράσπιση», γεγονός που καθιστά την υπεράσπιση μη υποχρεωτική.

3.10. Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στη διαδικασία του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης (άρθρο 10)

3.10.1. Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο κράτος μέλος εκτέλεσης — άρθρο 10 παράγραφοι 1 και 2

Τα άρθρα 10 παράγραφοι 1 και 2 της οδηγίας ορίζουν ότι τα πρόσωπα για τα οποία έχει εκδοθεί ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης («εκζητούμενοι») έχουν δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο κράτος μέλος εκτέλεσης μετά τη σύλληψή τους βάσει του εντάλματος. Στο κράτος μέλος εκτέλεσης, οι εκζητούμενοι πρέπει να έχουν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση από τη στιγμή της στέρησης της ελευθερίας τους, το δικαίωμα συνάντησης και επικοινωνίας με τον δικηγόρο που τους εκπροσωπεί και το δικαίωμα να παρίσταται ο δικηγόρος τους και να συμμετέχει ουσιαστικά στις διαδικαστικές πράξεις. Η συμμετοχή του δικηγόρου στην εξέταση πρέπει να σημειώνεται μέσω της διαδικασίας καταγραφής σύμφωνα με το δίκαιο του σχετικού κράτους μέλους.

Στα περισσότερα κράτη μέλη, η νομοθεσία προβλέπει την αναλογική εφαρμογή ορισμένων ή όλων των κανόνων που αφορούν τις ποινικές διαδικασίες. Αυτό σημαίνει ότι η ουσία των δικαιωμάτων που παρέχονται σε περιπτώσεις ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης αντιστοιχεί στο δικαίωμα που απολαμβάνουν οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι στο πλαίσιο εθνικών ποινικών διαδικασιών. Σε πέντε κράτη μέλη η μεταφορά στο εθνικό δίκαιο του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο βασίζεται αποκλειστικά σε ειδικούς κανόνες που διέπουν τις διαδικασίες του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης και αντιμετωπίζουν τα δικαιώματα της οδηγίας στο πλαίσιο αυτό.

Σε 21 κράτη μέλη το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο διαδικασιών εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης διασφαλίζεται σαφώς μετά τη σύλληψη (άρθρο 10 παράγραφος 1 της οδηγίας). Σε τέσσερα κράτη μέλη η διασφάλιση αυτής της χρονικής πτυχής είναι λιγότερο προφανής. Πολλά από τα κράτη μέλη μετέφεραν ορθώς στο εθνικό τους δίκαιο το δικαίωμα του δικηγόρου του καταζητουμένου να συμμετέχει κατά την εξέταση του εκζητούμενου [άρθρο 10 παράγραφος 2 στοιχείο γ) της οδηγίας].

Ορισμένα ζητήματα που σχετίζονται με την ορθή μεταφορά του άρθρου 10 παράγραφος 2 της οδηγίας στο εθνικό δίκαιο προέκυψαν από την αναλογική εφαρμογή των κανόνων που διέπουν τις ποινικές διαδικασίες. Τα εν λόγω ζητήματα περιλαμβάνουν μια μάλλον αόριστη αναφορά στη δυνατότητα επικοινωνίας με δικηγόρο «με κάθε διαθέσιμο μέσο» και τον περιορισμό της επικοινωνίας μεταξύ του εκζητούμενου και του δικηγόρου σε μισή ώρα (βλ. *3.3.2.1.* και *3.3.3.*). Λόγω της αναλογικής εφαρμογής των κανόνων της ποινικής δικονομίας, παρεκκλίσεις από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών μπορεί επίσης να υπάρχουν και σε διαδικασίες εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης σε διάφορα κράτη μέλη, κάτι που δεν προβλέπεται στο άρθρο 10 παράγραφο 1 και 2 της οδηγίας.

3.10.2. Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο κράτος μέλος έκδοσης — άρθρο 10 παράγραφοι 4 και 5

Σύμφωνα με το άρθρο 10 παράγραφος 4 της οδηγίας, ο εκζητούμενος έχει επίσης το δικαίωμα να ορίσει δικηγόρο στο κράτος μέλος έκδοσης. Ο ρόλος του εν λόγω δικηγόρου είναι να επικουρεί τον δικηγόρο στο κράτος μέλος εκτέλεσης, παρέχοντάς του πληροφορίες και συμβουλές προκειμένου να διασφαλίζεται η αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων των εκζητούμενων προσώπων στο πλαίσιο των διαδικασιών του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Η αρμόδια αρχή στο κράτος μέλος εκτέλεσης πρέπει να ενημερώνει τους εκζητούμενους για το δικαίωμα αυτό χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση μετά τη στέρηση της ελευθερίας τους. Το άρθρο 10 παράγραφος 5 της οδηγίας ορίζει ότι, αν οι εκζητούμενοι επιθυμούν να ασκήσουν το δικαίωμα διορισμού δικηγόρου στο κράτος μέλος έκδοσης και δεν έχουν ήδη τέτοιο δικηγόρο, η αρμόδια αρχή του κράτους μέλους εκτέλεσης οφείλει να ενημερώσει ταχέως την αρμόδια αρχή του κράτους μέλους έκδοσης. Η αρμόδια αρχή του εν λόγω κράτους μέλους οφείλει να παράσχει χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση στους εκζητούμενους πληροφορίες για να τους βοηθήσει να διορίσουν εκεί δικηγόρο.

Η νομοθεσία τεσσάρων κρατών μελών δεν προβλέπει καθόλου το δικαίωμα του εκζητούμενου να ορίσει δικηγόρο στο κράτος μέλος έκδοσης. Μερικά κράτη μέλη δεν διασφαλίζουν σαφώς ότι οι εκζητούμενοι λαμβάνουν πληροφορίες σχετικά με το δικαίωμα αυτό χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση (άρθρο 10 παράγραφος 4 της οδηγίας).

Επιπλέον, ο μηχανισμός συνεργασίας που προβλέπεται στο άρθρο 10 παράγραφος 5 της οδηγίας συχνά δεν υπόκειται σε ειδικούς κανόνες. Σε επτά κράτη μέλη η νομοθεσία δεν προβλέπει ότι η αρμόδια αρχή του κράτους μέλους εκτέλεσης οφείλει να ενημερώνει ταχέως την αρμόδια αρχή του κράτους μέλους έκδοσης στις περιπτώσεις στις οποίες εκζητούμενοι που δεν διαθέτουν ήδη δικηγόρο στο κράτος μέλος έκδοσης επιθυμούν να διορίσουν δικηγόρο. Επιπλέον, η νομοθεσία 10 κρατών μελών δεν έχει μεταφέρει την υποχρέωση της αρμόδιας αρχής του κράτους μέλους έκδοσης να παρέχει χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση στους εκζητούμενους πληροφορίες για να τους βοηθήσει να διορίσουν εκεί δικηγόρο.

3.10.3. Αναλογική εφαρμογή άλλων δικαιωμάτων που προβλέπονται από την οδηγία — άρθρο 10 παράγραφος 3

Σύμφωνα με το άρθρο 10 παράγραφος 3 της οδηγίας, τα δικαιώματα που προβλέπονται στα άρθρα 4, 5, 6, 7 και 9 της οδηγίας ισχύουν αναλογικά στις διαδικασίες του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Αν εφαρμοστεί παρέκκλιση βάσει του άρθρου 5 παράγραφος 3, εφαρμόζεται επίσης κατά τον ίδιο τρόπο το άρθρο 8 της οδηγίας στη διαδικασία του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

Τα περισσότερα κράτη μέλη παραπέμπουν επίσης, στη νομοθεσία τους σχετικά με τη διαδικασία του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, στους κανόνες ποινικής δικονομίας που διέπουν τα δικαιώματα των υπόπτων και των κατηγορουμένων. Ωστόσο, σε μικρό αριθμό κρατών μελών, αυτή η αναλογική εφαρμογή δεν καλύπτει σαφώς όλες ή ορισμένες από τις απαιτήσεις που προβλέπονται στις σχετικές διατάξεις της οδηγίας. Ως παραδείγματα μπορούν να αναφερθούν τα δικαιώματα ενημέρωσης τρίτου προσώπου και των προξενικών αρχών για τη στέρηση της ελευθερίας, το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και τις προξενικές αρχές, καθώς και οι κανόνες για την παραίτηση από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο.

Μια άλλη συνέπεια της αναλογικής εφαρμογής των κανόνων που διέπουν τις ποινικές διαδικασίες είναι ότι ζητήματα που αφορούν την πλήρη και ορθή μεταφορά των άρθρων που αναφέρονται στο

άρθρο 10 παράγραφος 3 της οδηγίας μπορούν με τη σειρά τους να επηρεάσουν τα σχετικά δικαιώματα στο πλαίσιο των διαδικασιών του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

3.11. Ευεργέτημα πενίας (άρθρο 11)

Το άρθρο 11 της οδηγίας ορίζει ότι η οδηγία δεν θίγει το εθνικό δίκαιο περί του ευεργετήματος πενίας, το οποίο είναι εφαρμοστέο σύμφωνα με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ο τομέας αυτός καλύπτεται πλέον από τη νομοθεσία της ΕΕ: Οδηγία (ΕΕ) 2016/1919 σχετικά με τη δικαστική αρωγή για υπόπτους και κατηγορουμένους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και για καταζητουμένους σε διαδικασίες εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης[15]. Το άρθρο 12 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει ότι τα κράτη μέλη θέτουν σε ισχύ τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις για να συμμορφωθούν μ' αυτήν έως τις 5 Μαΐου 2019.

3.12.Ένδικα βοηθήματα (άρθρο 12)

Το άρθρο 12 παράγραφος 1 της οδηγίας θεσπίζει την υποχρέωση να διασφαλίζεται ότι οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι σε ποινική διαδικασία έχουν στη διάθεσή τους αποτελεσματικό ένδικο βοήθημα δυνάμει του εθνικού δικαίου σε περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων που προβλέπει η οδηγία. Η οδηγία ισχύει επίσης για τους εκζητουμένους σε διαδικασία ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

Τα περισσότερα κράτη μέλη μετέφεραν με ακρίβεια τη διάταξη αυτή στο εθνικό τους δίκαιο. Τα μέσα έννομης προστασίας συχνά αφορούν δικαίωμα προσφυγής ή καταγγελίας είτε σε δικαστήριο είτε σε αρμόδια αρχή ανώτερου βαθμού, ή προβλέπουν την ακυρότητα των διαδικαστικών πράξεων που στοιχειοθετούν ουσιώδη παράβαση των δικονομικών κανόνων και παραβιάζουν τα σχετικά δικαιώματα. Επιπλέον, τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν κανόνες για αστική, πειθαρχική ή ποινική ευθύνη, αποζημίωση ή παρέμβαση δημόσιου οργανισμού παρακολούθησης, όπως διαμεσολαβητή.

Ειδικότερα, όσον αφορά το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, το άρθρο 12 παράγραφος 2 απαιτεί από τα κράτη μέλη να διασφαλίζουν, στις ποινικές διαδικασίες, τον σεβασμό των δικαιωμάτων της υπεράσπισης και τη δίκαιη διεξαγωγή της δίκης, κατά την αξιολόγηση των καταθέσεων των υπόπτων ή των κατηγορουμένων ή των αποδεικτικών στοιχείων που λαμβάνονται κατά παράβαση του δικαιώματός τους για πρόσβαση σε δικηγόρο ή σε περιπτώσεις στις οποίες επιτράπηκε παρέκκλιση από το εν λόγω δικαίωμα σύμφωνα με το άρθρο 3 παράγραφος 6. Αυτό ισχύει με την επιφύλαξη των εθνικών κανόνων και συστημάτων για το παραδεκτό των αποδείξεων. Η εν λόγω διάταξη της οδηγίας λαμβάνει υπόψη τη σχετική νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που δίνει έμφαση στη διασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα των διαδικασιών μέσω της εξισορρόπησης των δικαιωμάτων υπεράσπισης με τις ανάγκες της έρευνας. Αυτή η εξισορρόπηση επεξηγείται περαιτέρω στην αιτιολογική σκέψη 50 της οδηγίας, με τη χρήση διατύπωσης από την απόφαση *Salduz* του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου[16].

Σε όλα τα κράτη μέλη υπάρχουν διαθέσιμα μέσα έννομης προστασίας σε περιπτώσεις παραβίασης των δικαιωμάτων υπεράσπισης. Η νομοθεσία ορισμένων κρατών μελών περιλαμβάνει σαφείς κανόνες σχετικά με τον αποκλεισμό αποδεικτικών στοιχείων ή την ακυρότητα πράξεων. Σε περισσότερα από τα μισά κράτη μέλη, οι κανόνες σχετικά με τα μέσα έννομης προστασίας αναφέρονται στην έλλειψη

15 ΕΕ L 297 της 4.11.2016, σ. 1· διορθωτικό: ΕΕ L 91 της 5.4.2017, σ. 40.

16 ΕΔΔΑ *Salduz κατά Τουρκίας*, αίτηση αριθ. 36391/02, και ιδίως σκέψη 55.

παρέμβασης από δικηγόρο. Σε δύο κράτη μέλη οι κανόνες αυτοί καλύπτουν σαφώς τις περιπτώσεις στις οποίες επιτράπηκε παρέκκλιση από το εν λόγω δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο.

3.13. Ευάλωτα άτομα (άρθρο 13)

Σύμφωνα με το άρθρο 13 της οδηγίας, κατά την εφαρμογή της εν λόγω οδηγίας πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαίτερες ανάγκες των ευάλωτων υπόπτων και των ευάλωτων κατηγορουμένων.

Τα κράτη μέλη ακολούθησαν ποικίλες προσεγγίσεις όσον αφορά τη μεταφορά του άρθρου 13 της οδηγίας. Όλα τα κράτη μέλη διαθέτουν ειδικούς κανόνες σχετικά με τα άτομα με αναπηρία και τα παιδιά. Ορισμένες από τις διατάξεις αυτές προβλέπουν υποχρεωτική συνδρομή από δικηγόρο σε όλες τις περιπτώσεις ή υπό ορισμένες πρόσθετες προϋποθέσεις. Άλλες εθνικές διατάξεις αναφέρονται στην υποχρέωση των αρχών να εξηγούν τα δικαιώματα των υπόπτων και των κατηγορουμένων ή να ελέγχουν κατά πόσον τα εν λόγω άτομα έχουν πράγματι κατανοήσει αυτά τα δικαιώματα.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η οδηγία εκδόθηκε προκειμένου να διασφαλιστεί ότι το δικαίωμα των υπόπτων ή κατηγορουμένων να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο και να επικοινωνούν μετά τη σύλληψή τους εφαρμόζεται τόσο στις ποινικές διαδικασίες όσο και στις διαδικασίες του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Με τη θέσπιση κοινών ευρωπαϊκών ελάχιστων προτύπων, η οδηγία έχει σημαντικό αντίκτυπο στην προστασία των υπόπτων ή κατηγορουμένων στα κράτη μέλη. Επιτυγχάνει τον στόχο αυτό παρέχοντας μια πιο συνεκτική εφαρμογή των δικαιωμάτων και των εγγυήσεων που ορίζονται στα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και στο άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η οδηγία συμβάλλει έτσι στη βελτίωση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών, όπως ορίζεται στον χάρτη πορείας για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες.

Συνολικά, η οδηγία παρείχε ενωσιακή προστιθέμενη αξία μέσω της βελτίωσης της προστασίας των πολιτών που εμπλέκονται σε ποινικές διαδικασίες, ιδίως σε ορισμένα κράτη μέλη στα οποία το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο δεν παρεχόταν σε όλους τους υπόπτους και κατηγορουμένους, ιδίως στα πρώτα στάδια της διαδικασίας. Επίσης, τώρα προβλέπεται ξεκάθαρα το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο κράτος μέλος έκδοσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

Η έκταση του αντικτύπου της οδηγίας στα κράτη μέλη ποικίλλει ανάλογα με τα υφιστάμενα εθνικά συστήματα ποινικής δικαιοσύνης. Η παρούσα έκθεση εφαρμογής επισημαίνει ότι εξακολουθούν να υπάρχουν προβλήματα όσον αφορά βασικές διατάξεις της οδηγίας σε ορισμένα κράτη μέλη. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα όσον αφορά:

- το πεδίο εφαρμογής των δικαιωμάτων που προβλέπει η οδηγία·
- την έκταση των πιθανών παρεκκλίσεων, ιδίως από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο·
- την παραίτηση από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο· και
- το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο κράτος μέλος έκδοσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

Οι εν λόγω πλημμέλειες ενέχουν τον κίνδυνο να επηρεάσουν την ορθή εφαρμογή των άλλων οδηγιών για τα δικονομικά δικαιώματα, και ιδίως της οδηγίας (ΕΕ) 2016/1919 σχετικά με τη δικαστική αρωγή στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, η οποία βασίζεται στην παρούσα οδηγία [βλ. άρθρο 2

παράγραφος 1 της οδηγίας (ΕΕ) 2016/1919]. Η οδηγία (ΕΕ) 2016/1919 έπρεπε να έχει μεταφερθεί στο εθνικό δίκαιο των κρατών μελών έως τις 5 Μαΐου 2019[17].

Η αξιολόγηση δείχνει επίσης ότι, ενώ επί του παρόντος δεν υπάρχει ανάγκη αναθεώρησης της οδηγίας, η μεταφορά της στο εθνικό δίκαιο και η πρακτική εφαρμογή της πρέπει να βελτιωθούν περαιτέρω. Η Επιτροπή θα εξακολουθήσει να αξιολογεί τη συμμόρφωση των κρατών μελών με την οδηγία και θα λάβει κάθε κατάλληλο μέτρο για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης με τις διατάξεις της σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση.

[17] Βλ. διορθωτικό: ΕΕ L 91 της 5.4.2017, σ. 40.